ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์

Factors Affecting the Operation of the Sub-district Administrative Organization for local Organic Agriculture development in the Border Area of Surin Province.

สุพจน์ บุญวิเศษ[1] สิริพัฒถ์ ลาภจิตร[2] และสุภาพร ลาภจิตร[3]

Supot boonviset[1], Siriphat lapchit[2] Supaporn lapchit[3]

Received *:* April 24, 2021; Revised *:* July 22, 2021*;* Accepted July 28, 2021

บทคัดย่อ (Abstract)

งานวิจัยนี้เป็นการใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นเกษตรอินทรีย์ (2) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการเกษตรอินทรีย์ (3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์จำนวน 3 แห่ง คือ อบต. ตาเมียง อำเภอพนมดงรัก อบต.ด่าน อำเภอกาบเชิง และ อบต.จรัส อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและบุคลากร อบต. คณะกรรมการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ ภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชน รวมจำนวน 384 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหาโดยจัดกลุ่มข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันแล้วสังเคราะห์เป็นข้อสรุปตามประเด็นศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

---

[1] คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา; Faculty of Political Science and Law, Burapha University, Thailand; e-mail: supot45@hotmail.com

[2] อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Faculty of Humanities and Social Sciences, Surin Rajathat University e-mail: siriphat.lapjit@gmail.com

[3] ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสุรินทร์; Office of the Non-Formal and Informal Education in Surin Province. e-mail: adsuppaa@hotmail.com

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.47 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่ามีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด คือ ด้านบริหารจัดการมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.64) รองลงมามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก คือ ด้านงบประมาณ (ค่าเฉลี่ย 4.48) ด้านบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน (ค่าเฉลี่ย 4.42) และด้านเทคนิควิธีการและเครื่องมือ มีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.35) ตามลำดับ

2. ระดับการมีส่วนร่วมของของประชาชนต่อโครงการเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารสวนตำบลพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยรวมมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.33 เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า อบต.เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมดำเนินการหรือร่วมปฏิบัติกิจกรรม/โครงการ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.74) รองลงมาคือ การร่วมรักษาผลประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 4.58) ร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหา (ค่าเฉลี่ย 4.42) ร่วมวางแผนและตัดสินใจ (ค่าเฉลี่ย 4.40) ขณะที่ร่วมติดตามและประเมินผล พบว่า มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.50)

3. แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ พัฒนาศักยภาพผู้นำ เจ้าหน้าที่ กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ประชาชน พัฒนาหลักสูตรหรือโครงการกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การศึกษาดูงาน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปฏิบัติ ให้สอดรับกับบริบทพื้นที่ เช่น ปัจจัยพื้นฐานในการผลิต ระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เทคนิควิธีการเครื่องมือนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าเกษตรอินทรีย์ ระบบการตลาด รวมถึงการยกระดับเป็นผู้ถ่ายทอด ผู้รู้ภูมิปัญญาชุมชน

คำสำคัญ (Keywords) : ปัจจัย, องค์การบริหารส่วนตำบล, เกษตรอินทรีย์, พื้นที่ชายแดน

Abstract

This research are mixeds method . The objectives, (1) To study the factors affecting the operation of the sub-district administrative organization for local organic agriculture development (2) To study the level of people's participation the organic agriculture project (3) To study the local development approach in organic in the border area of Surin province, 3 places. The subdistrict administrative organization Tamyung, Phanom Dong Rak. The subdistrict administrative organization Dan, Kap Choeng. The subdistrict administrative organization Charat, Buachet, Surin province. The target groups were the administrators and staff of the sub-district administrative

organization, the organic agriculture propulsion committee, leaders and people's representatives, totaling 384 people. The tools used for data collection were interview, questionnaires, and focus group with 15 keyinformants. Quantitative analysis by computer program, percentage, mean and standard deviation. Qualitative was analyzed by grouping and synthesized. The results showed that; 1. Factors affecting the operation of the sub- district administrative organization for local development in organic agriculture in the border areas of Surin province. It was found that the overall level was at a high level, with an average of 4.47 considering each aspect, it was found that the opinions were at the highest level: management was appropriate (mean 4.64), followed by an average at the level of the most were budget (mean 4.48), personnel, operators (mean 4.42), and techniques, methods and tools are appropriate (mean 4.35). 2. The level of people's participation in the organic farming project of the sub- district administrative organization in the border area of Surin province found that the overall participation was at a high level (mean 4.33). The considering each item, it was found that sub- district administrative organization gives an opportunity to participate in the implementation or to participate in activities and projects. The highest level (mean 4.74), followed by participation in benefit treatment (mean 4.58), problem analysis (mean 4.42), planning and decision making (mean 4.40), participating in monitoring and evaluation (mean 3.50) 3. The approaches for local development in organic agriculture of sub- district administrative organizations in border areas Surin province. The develop leaders and staff organic agriculture network groups, developing curriculum or participatory activities projects. The exchange of knowledge and practice in accordance with the local context, such as the fundamentals of production water management, techniques, methods. The innovative tools to improve production quality and create added value for organic agricultural products, marketing systems, including upgrading technology to community.

Keywords : Factor, Sub-district, Organic agriculture, Border area.

บทนำ (Introduction)

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบลที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมชุมชน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2564) โดยการดำเนินการทางนโยบายท้องถิ่นนั้นถือว่า อบต.มีความเข้าใจในสภาพปัญหาในพื้นที่แต่นโยบายท้องถิ่นที่ผ่านมาส่วนใหญ่เน้นไปที่การพัฒนาโครงสร้างกายภาพเป็นอันดับแรก ส่วนนโยบายที่เน้น “การกินดี อยู่ดี และมีสุข” ไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณสุขหรือด้านการเกษตรที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้การที่ชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยจำนวนมากยังดำรงวิถีชีวิตด้วยเกษตรกรรมโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในชนบท (ประเวศ วะสี, 2558) สิ่งที่ปรากฏให้เห็นและเป็นปัญหาอย่างต่อเนื่องของการพัฒนาการเกษตรในท้องถิ่นนั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกรผู้ผลิตอย่างยั่งยืน เกษตรกรยังประสบปัญหาทั้งด้านการผลิต หนี้สิน สุขภาพ แม้ว่ามีหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนได้หาแนวทางการแก้ปัญหาด้านการเกษตรกันมากขึ้นก็ตาม

เกษตรอินทรีย์ เป็นแนวทางการผลิตที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพและความปลอดภัยอาหารของผู้ที่เกี่ยวของทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับกระแสโลกในปัจจุบัน “เกษตรอินทรีย์” ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรทางเลือกที่เกษตรกรเชื่อว่าสามารถนำไปปรับใช้แล้วเกิดผลในการแก้ปัญหาให้เกษตรกรเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในพื้นที่ชายแดน เริ่มดำเนินนโยบายด้านเกษตรอินทรีย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 และคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2544 ประกาศให้จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดนำร่อง การดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีนายเกษมศักดิ์ แสนโภชน์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้ให้ความสำคัญกับเกษตรอินทรีย์เป็นอันดับแรกเพื่อให้ประชาชนอยู่ดี กินดี มีสุขภาพดี ตลอดระยะเวลาการขับเคลื่อนงานด้านเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ที่ผ่านมา พบปัญหาอุปสรรค เช่น ขาดการรวมกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็ง และยังไม่สามารถผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้เพียงพอตามความต้องการของตลาด สินค้าเกษตรมีต้นทุนสูง มีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการตรวจรับรองมาตรฐานอินทรีย์ และจำนวนเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีแนวโน้มลดลง ซึ่งเกิดจากสังคมผู้สูงอายุและการอพยพย้ายถิ่นฐานไปประกอบอาชีพอื่น (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์, 2563) จากปัญหาดังกล่าวจังหวัดสุรินทร์จึงได้บูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนดำเนินโครงการสุรินทร์รุ่งเรือง สู่เมืองเกษตรอินทรีย์ เพื่อพัฒนาคุณภาพการผลิตและเพิ่มมูลค่าผลผลิต ส่งเสริมการผลิตอาหารปลอดภัยของจังหวัดสุรินทร์ให้มีความต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน โดยคณะรัฐมนตรีเห็นชอบยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ.2560-2564 ใน

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ และได้มีคำสั่งที่ 103/2563 ลงวันที่ 14 มกราคม 2563 แต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงาน “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0” เพื่อให้การขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับจังหวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการบูรณาการอย่างเป็นเอกภาพ สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล ส่งผลสัมฤทธิ์ต่อเกษตรกรและประชาชนในท้องถิ่น (คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0, 2563) ซึ่งมีแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ 5 ปี ระหว่างปี 2561-2565 มีเป้าหมายพัฒนาจังหวัดสุรินทร์เป็น “เมืองเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เศรษฐกิจชายแดน ท่องเที่ยววิถีชุมชน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” โดยการขับเคลื่อนแผนพัฒนาดังกล่าวจังหวัดสุรินทร์ ได้บูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชน และได้กำหนดดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์ไว้ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมีมากน้อยเพียงใดต่อโครงการเกษตรอินทรีย์ มีปัญหาอุปสรรคและแนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ 3 แห่ง คือ ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก, ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง และตำบลจรัส อำเภอบัวเชด เป็นไปตามแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ “เมืองเกษตรอินทรีย์” มีผลดำเนินงานได้ตามเป้าหมาย สู่พัฒนาคุณภาพการผลิตและเพิ่มมูลค่าผลผลิต เพื่อประโยชน์ต่อหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล นำไปพิจารณาในการดำเนินงานโครงการด้านเกษตรอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับนโยบายและแผนงานพัฒนาจังหวัดในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์

2. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการเกษตรอินทรีย์ในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

ดำเนินการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ได้เลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ทำการศึกษา คือ อบต. ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ 3 แห่ง คือ อบต. ตาเมียง อำเภอพนมดงรัก อบต.ด่าน อำเภอกาบเชิง และ อบต.จรัส อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและบุคลากร อบต. ตัวแทนชาวบ้านอาสา คณะกรรมการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชน รวมจำนวน 384 คน และสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และการสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการยกร่างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล นำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม แล้วดำเนินการแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม ร่วมกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน และนักศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยจัดกลุ่มข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันแล้วสังเคราะห์เป็นข้อสรุปตามประเด็นศึกษา

ผลการวิจัย (Research Results)

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 58.92 มีอายุ 54 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 36.72 ส่วนใหญ่จบประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 42.73 มีสถานภาพสมรสคิดเป็นร้อยละ 72.48 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,001 - 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 47.45 ส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินคิดเป็นร้อยละ 59.42 โดยจากจำนวนเกษตรกรผู้มีภาระหนี้สิน พบว่าส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินจากเงินกู้ในระบบคิดเป็นร้อยละ 36.29 ประเภทของการทำเกษตรกรรม(การปลูกพืชผัก) คิดเป็นร้อยละ 54.95 และส่วนใหญ่มีการทำเกษตรอินทรีย์คิดเป็นร้อยละ 45.23 ผลวิจัยสรุปดังนี้

1. ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.47 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่ามีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด คือ ด้านบริหารจัดการมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.64) รองลงมาคือ ด้านงบประมาณ (ค่าเฉลี่ย 4.48) ด้าน

บุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน (ค่าเฉลี่ย 4.42) และด้านเทคนิควิธีการและเครื่องมือ มีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.35) ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวม

ความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความเห็น
1. ด้านบริหารจัดการ	4.64	0.78	มากที่สุด
2. ด้านบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน	4.42	0.47	มาก
3. ด้านงบประมาณ	4.48	0.73	มาก
4. ด้านเทคนิควิธีการและเครื่องมือ	4.35	0.46	มาก
โดยภาพรวม	4.47	0.42	มาก

เมื่อพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ รายละเอียดแต่ละด้านดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ ในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์ จำแนกรายด้าน

ความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความเห็น
ด้านบริหารจัดการ	4.64	0.78	มากที่สุด
1.อบต. มีการกำหนดแผนนโยบายการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์ที่ชัดเจน	4.77	0.85	มากที่สุด
2.อบต. มีการกำหนดโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์	4.68	0.78	มากที่สุด
3.อบต. มีความคำนึงให้ความสำคัญกับการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาวของการทำเกษตรอินทรีย์	4.66	0.56	มากที่สุด
4.อบต. มีการดำเนินงานกับเครือข่าย หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์	4.70	0.84	มากที่สุด
5.อบต. ให้การส่งเสริม สนับสนุนภูมิปัญญา ผู้รู้ ให้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์	4.58	0.80	มากที่สุด

6.อบต. สนับสนุนปราชญ์ชุมชน/ภูมิปัญญาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้	4.62	0.76	มากที่สุด
7.อบต. มีการติดตาม/ทบทวนการดำเนินงานและสะท้อนผลกลับให้กับเกษตรกร	4.50	0.82	มาก
8.อบต. มีการบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล	4.57	0.84	มากที่สุด
ด้านบุคลากร	**4.42**	**0.47**	**มาก**
1.บุคลากรใช้แนวทางตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์	4.48	0.44	มาก
2.ผู้ปฏิบัติงานขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์มีความรู้และทักษะปฏิบัติงาน	4.46	0.40	มาก
3.ผู้ปฏิบัติงานมีเจตคติที่ดีต่อการทำงานเกษตรอินทรีย์	4.64	0.52	มากที่สุด
4.บุคลากรและฝ่ายปฏิบัติการมีการทำงานเป็นทีม	4.38	0.42	มาก
5.ผู้ปฏิบัติงานมีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่	4.40	0.54	มาก
6.บุคลากรของ อบต. และสมาชิก อบต. มีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของหน่วยงาน	4.33	0.48	มาก
7.การรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์/ชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการผลักดันนโยบายเกษตรอินทรีย์ในระดับท้องถิ่น	4.35	0.58	มาก
8.เกษตรกรมีความรู้สามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้รู้ ภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ให้กับชุมชนตนเอง	4.36	0.46	มาก
9.มีคณะทำงานดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์ที่ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์	4.34	0.43	มาก
ด้านงบประมาณ	**4.48**	**0.73**	**มาก**
1.งบประมาณมีความเหมาะสมเพียงพอในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์	4.56	0.78	มากที่สุด
2.มีงบประมาณพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ที่สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่	4.45	0.47	มาก
3.อบต.มีการประสานของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์	4.42	0.68	มาก
4.มีการใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์	4.50	0.84	มาก
5.มีการกำกับติดตามและรายงานผลการใช้งบประมาณทุกกิจกรรม	4.52	0.72	มากที่สุด

6.เกษตรกรได้มีส่วนร่วมใช้ทุนของตนเองทั้งพื้นที่และทรัพย์สินเพื่อทำเกษตรอินทรีย์	4.48	0.64	มาก
ด้านเทคนิควิธีการและเครื่องมือ	**4.35**	**0.46**	**มาก**
1.อบต.มีการจัดอบรมให้ความรู้เกษตรกรเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง	4.46	0.42	มาก
2.รูปแบบการจัดกิจกรรมของ อบต.ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้และทักษะ ส่งผลให้มีความมั่นใจในการทำเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดภัยและเหมาะสม	4.42	0.46	มาก
3.อบต. ส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรมีพื้นที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย เทคโนโลยีการผลิต ฯลฯ เพื่อทำเกษตรอินทรีย์	4.35	0.43	มาก
4.อบต. ส่งเสริม ช่วยเหลือให้เกษตรกรได้รับความสะดวกในการทำเกษตรอินทรีย์	4.38	0.58	มาก
5.อบต. มีการจัดการกลุ่มเครือข่ายของเกษตรกรอินทรีย์ในพื้นที่และการขับเคลื่อนของชุมชนสู่กระบวนการทางนโยบายท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์	4.25	0.44	มาก
6.อบต. ส่งเสริม สนับสนุนด้านพลังงานทางเลือก ธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อการเกษตร	4.30	0.40	มาก
7.อบต. ส่งเสริม สนับสนุนการจัดทำแหล่งน้ำ/ขุดลอกคลองระบายน้ำเพื่อการเกษตร	4.34	0.54	มาก
8.อบต.ให้การส่งเสริมพื้นที่เกษตรอินทรีย์ต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน	4.28	0.46	มาก

2. ระดับการมีส่วนร่วมของของประชาชนต่อโครงการเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยรวมมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.33 เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า อบต.เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมดำเนินการหรือร่วมปฏิบัติกิจกรรม/โครงการ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.74) รองลงมาคือ การร่วมรักษาผลประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 4.58) ร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหา (ค่าเฉลี่ย 4.42) ร่วมวางแผนและตัดสินใจ (ค่าเฉลี่ย 4.40) ขณะที่ร่วมติดตามและประเมินผล พบว่าการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.50) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารส่วนตำบล

ความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับความเห็น
1. อบต.เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิดวิเคราะห์	4.42	0.48	มาก
2. อบต.ได้ให้ประชาชนร่วมวางแผนและตัดสินใจ	4.40	0.45	มาก
3. ร่วมดำเนินการหรือร่วมปฏิบัติกิจกรรม/โครงการ	4.74	0.73	มากที่สุด
4. ร่วมรักษาผลประโยชน์	4.58	0.68	มากที่สุด
5. ร่วมติดตามและประเมินผล	3.50	0.35	ปานกลาง
โดยภาพรวม	4.33	0.51	มาก

3. แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มมีข้อสรุปร่วมกันในประเด็นในด้านการบริหารจัดการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน และด้านการติดตามประเมินผล รวมทั้งร่วมพิจารณาแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2561-2565 (ฉบับทบทวน ปี 2564) “เมืองเกษตรอินทรีย์ศูนย์เศรษฐกิจชายแดน ท่องเที่ยววิถีชุมชน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” ดังนั้นบทบาทของ อบต. ในพื้นที่ชายแดน เพื่อขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมชุมชน จึงควรดำเนินการอาทิ พัฒนาศักยภาพผู้นำ เจ้าหน้าที่ กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ประชาชน พัฒนาหลักสูตรหรือโครงการกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การศึกษาดูงาน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปฏิบัติให้สอดรับกับบริบทพื้นที่ เช่น ปัจจัยพื้นฐานในการผลิต ระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เทคนิควิธีการเครื่องมือนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าเกษตรอินทรีย์ ระบบการตลาด รวมถึงการวิจัยพัฒนา การยกระดับเป็นผู้ถ่ายทอด ผู้รู้ภูมิปัญญาชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ พื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่ามีความคิดเห็นในระดับมากที่สุด คือ ด้านบริหารจัดการ รองลงมา คือ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน และด้านเทคนิควิธีการและเครื่องมือ มีความเหมาะสม ตามลำดับ จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มพบว่า ด้านการบริหารงาน อบต. มีการกำหนดแผนนโยบาย โครงการ

กิจกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ที่ชัดเจน มีการประสานและดำเนินงานกับเครือข่าย หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญา ผู้รู้ ให้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ เป็นแหล่งเรียนรู้ มีการติดตาม/ทบทวนการดำเนินงานและสะท้อนผลกลับให้กับเกษตรกร โดยมีการรายงานผล และนำแจ้งประชาคมรับทราบ โดยมีเกษตรจำนวนหนึ่งที่ปรับตัวให้ได้มาตรฐานเกษตรปลอดภัย (GAP) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ดีในการส่งเสริมด้านการเกษตรปลอดภัย/อินทรีย์ ที่เกิดจากการบริหารจัดการของอบต.สอดคล้องกับแผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ (คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0, 2563) ประเด็นด้านงบประมาณ พบว่า อบต.มีงบประมาณที่ได้รับจากหน่วยงานที่ตั้งไว้ในแผน หน่วยงานอื่น และสำนักงานจังหวัดสุรินทร์ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง-อบต.ด่าน-อบต.จรัส, สัมภาษณ์ ; สนทนากลุ่ม 12 กันยายน 2564) ซึ่งงบประมาณมีเพียงพอต่อการขับเคลื่อนโครงการด้านเกษตรอินทรีย์ สำหรับด้านบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน และด้านเทคนิควิธีการและเครื่องมือ เป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นส่วนที่ช่วยขับเคลื่อนด้านเกษตรอินทรีย์ ซึ่ง อบต.ได้มีการพัฒนาบุคลากรร่วมกับเครือข่าย เพื่อรองรับเครื่องมือเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่

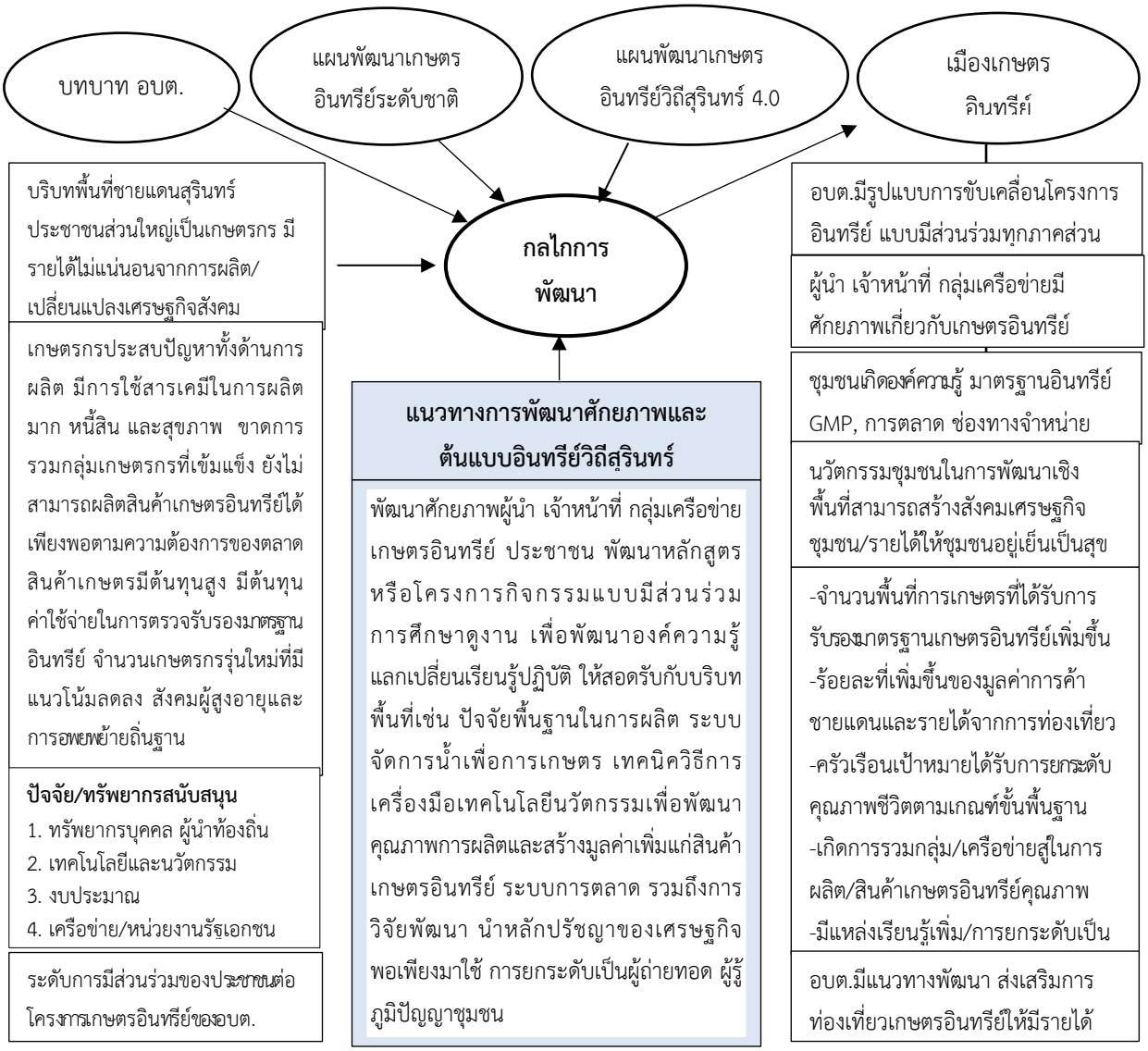
2. ระดับการมีส่วนร่วมของของประชาชนต่อโครงการเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารสวนตำบลพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยรวมมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า อบต.เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมดำเนินการหรือปฏิบัติกิจกรรม/โครงการ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ การร่วมรักษาผลประโยชน์ ร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผนและตัดสินใจ ขณะที่ร่วมติดตามและประเมินผล พบว่า มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง เฉกเช่นกับ งานวิจัยของภาณุพันธุ์ ประภาติกุล และหิรัญ แสวงแก้ว (2558) ที่กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ (1) ร่วมคิด (2) ร่วมวางแผน (3) ร่วมดำเนินงาน และ (4) ร่วมประเมินผล ทำให้เกิดแผนพัฒนาการเกษตรสู่ความยั่งยืน มีการทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น เกิดความยั่งยืนต่อรายได้ของเกษตรกร ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค (มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย, 2558) อย่างไรก็ตามแม้ในหลายพื้นที่จะมีความเข้มแข็งในกิจกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ แต่ความสามารถในการขยายฐานการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลเกษตรอินทรีย์ยังคงจำกัด ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำและแหล่งรับซื้อข้าวอินทรีย์ (พิจิตรา โกติรัมย์ และคณะ, 2563) การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ยังคงเป็นไปได้ช้า ซึ่งสาเหตุหนึ่งเกิดจากการขาดช่วยเหลือและความสนใจนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของผู้นำองค์กรปกครองท้องถิ่น (ปรารถนา ยศสุข, 2556) ความรู้ทักษะของผู้ตรวจประเมิน ปัญหาจากกระบวนการขอตรวจรับรองมาตรฐาน (เดือนแรม บ่อเงิน และคณะ, 2562) และปัจจัยด้านโครงสร้างของสถาบัน องค์กรและ

กลุ่มในชุมชนที่มีส่วนสำคัญต่อการผลักดันนโยบายเกษตรอินทรีย์ในระดับท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยมีทั้งองค์กรทางการ (สหกรณ์ เกษตรประจำตำบล เป็นต้น) และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (กลุ่มอาชีพ กลุ่มคนรุ่นใหม่ เป็นต้น) โดยมีองค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงานหลักในชุมชนเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายอย่างมีส่วนร่วม (อัจฉรา ชลายนนาวิน, 2559)

3. แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์ได้แก่ พัฒนาศักยภาพผู้นำ เจ้าหน้าที่ กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ประชาชน พัฒนาหลักสูตรหรือโครงการกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การศึกษาดูงาน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ปฏิบัติ ให้สอดรับกับบริบทพื้นที่เช่น ปัจจัยพื้นฐานในการผลิต ระบบจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เทคนิควิธีการเครื่องมือเทคโนโลยีนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าเกษตรอินทรีย์ ระบบการตลาด รวมถึงการวิจัยพัฒนา การยกระดับเป็นผู้ถ่ายทอด ผู้รู้ภูมิปัญญาชุมชน สอดคล้องกับแผนพัฒนาเกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0 (คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0, 2563) ในการส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชและสัตว์ พัฒนาด้านเกษตรอินทรีย์ การวิจัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลถ่ายทอดเทคโนโลยี/แหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร และระบบฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาเกษตรอินทรีย์และเมืองแห่งอาหารปลอดภัย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของปรารถนา ยศสุข และพงศกร กาวิชัย (2560) ได้เสนอแนะแนวทางนโยบายเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ที่ช่วยการผลิตเกษตรอินทรีย์ สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ตามระบบห่วงโซ่อุปทาน พัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ บูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ จัดตั้งกองทุนเกษตรกรอินทรีย์ และสร้างการยอมรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และงานวิจัยของกิติยวดี สีดา ใจสคราญ จารึกสมาน และ สวรรค์ ยมสีดา (2560) ได้เสนอแนวทางการผลิตเกษตรอินทรีย์ร่วมกันระหว่างเกษตรกร ผู้นำชุมชนและนักวิชาการทำให้เกิดการทำเกษตรแบบอินทรีย์ในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในชุมชนให้เป็นตลาดสำหรับสินค้าเกษตรอินทรีย์

องค์ความรู้ใหม่ (Originality and Body of Knowledge)

การผลการวิจัยสามารถนำประเด็นมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการขับเคลื่อนงานด้านเกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์ ปรากฏดังผังความเชื่อมโยง ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการขับเคลื่อนงานด้านเกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรท้องถิ่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน่วยงานหรือสถานศึกษา ควรให้ความสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์บนพื้นฐานบริบทวิถีชุมชนสู่การเป็นสังคม ชุมชนพึ่งตนเอง โดยดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรม ผนวกกับเทคโนโลยีและ

นวัตกรรม รวมทั้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ลงเยี่ยมเยียนในพื้นที่เพื่อให้คำแนะนำอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอเพื่อการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร เป็นต้นแบบในเชิงพื้นที่ต่อไป

1.2 ผู้ที่จะจัดโครงการกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนในด้านเกษตรอินทรีย์ควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการจัดการเรียนรู้ (Facilitator) ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะกับสภาพแต่ละท้องถิ่น ควรบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกันให้ความสำคัญกับการวางแผนการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบในพื้นที่เน้นส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยที่สนใจก่อน และส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม สนับสนุนให้เกิดตลาดในพื้นที่ก่อนขยายไปสู่ระดับที่กว้างขวางมากขึ้นภายใต้มาตรฐานการรับรองเป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภค

1.3 จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า การพัฒนาสังคมชุมชนเข้มแข็ง ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งเป็นผลที่เกิดจาก “**ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้ กลุ่มและเครือข่าย**” ดังนั้น อบต. องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานสถานศึกษาควรให้ความสำคัญในการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรอินทรีย์ในแต่ละประเภท เพื่อเป็นข้อมูลในการนำมาจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้และจัดการการเรียนรู้ รวมทั้งการจัดทำเป็นคลังความรู้ เพื่อเผยแพร่ในรูปแบบเอกสาร สื่ออินเตอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อเนื่อง

2.1 ควรมีการศึกษาการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร

2.2 ควรมีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านต่างๆ ด้วยการถอดบทเรียน เช่น ภูมิปัญญา เกษตรอินทรีย์ กลุ่มเครือข่าย หรืออื่นๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

2.3 ควรมีการรวบรวมภูมิปัญญาและองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเกษตรกรรมการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ โดยจัดทำทั้งในรูปเอกสารสิ่งพิมพ์และสื่ออื่นๆ เพื่อเผยแพร่และใช้ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2.4 ควรมีการศึกษาผลที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน ตามที่หน่วยงาน สถานศึกษาได้เข้าไปจัดการเรียนรู้และส่งเสริมให้ชุมชนร่วมจัดการเรียนรู้

2.5 ควรมีการศึกษาวิจัยการดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์เพื่อพัฒนาสังคมชุมชนในพื้นที่อื่นทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ โดยใช้ระบบการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นสังคมชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อพิจารณาว่าระบบดังกล่าวมีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในการนำใช้ในพื้นที่อื่น เป็นอย่างไร

2.6 ควรมีการศึกษาปัจจัย หรือ สภาพปัญหาของการติดตามและประเมินผลการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ของ อบต. หรือหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้ได้ทิศทาง แนวทางที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการ กำกับ ติดตาม ประเมินผล ได้สะดวกและมีคุณภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

กิติยวดี สีดา ใจสคราญ จารึกสมาน และ สวรรค์ ยมสีดา. (2560). **แนวทางการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์.** เพชรบูรณ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

กรมพัฒนาชุมชน. (2559). **คู่มือปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน.** กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์วิถีสุรินทร์ 4.0. (2563). **แผนพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0**. จังหวัดสุรินทร์ : สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์.

เดือนแรม บ่อเงิน และคณะ. (2562). “การเข้าสู่การผลิตข้าวอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่.” **Journal of Modern Management Science.** 12(2) : 85-200.

ปรารถนา ยศสุข. (2556). **กระบวนการของการพัฒนานโยบายสาธารณะเกษตรอินทรีย์ในอาเซียน: กรณีศึกษาประเทศไทยและประเทศฟิลิปปินส์.** รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ปรารถนา ยศสุข และพงศกร กาวิชัย. (2560). “ปัญหาและแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมการนำนโยบายเกษตรอินทรีย์ สู่การปฏิบัติในประเทศไทย.” **วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**. 5(1) : 129-141.

พิจิตรา โกติรัมย์ เฉลิมศักดิ์ ตุ้ม และ จินดา ขลิบทอง. (2563). **การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลกันทรารมย์ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์.** น. 1495-1504. ในรายงานสืบเนื่องในการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาณุพันธุ์ ประภาติกุล และ หิรัญ แสวงแก้ว. (2558, มกราคม – มิถุนายน). กระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร กรณีศึกษาชุมชนบ้านโคกกุง ตำบลโนนแดง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. **วารสารเกษตรพระวรุณ.** 12(1) : 49-58.

มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย. (2558). **มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม.** กรุงเทพฯ : บริษัทคอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์.

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์. (2563). **สินค้าเกษตรอินทรีย์.** จังหวัดสุรินทร์ : สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์.

อัจฉรา ชลายนนาวิน. (2559). “องค์กรแบบไม่เป็นทางการมิติใหม่ของแนวคิดการพัฒนาชุมชนเพื่อขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ.” **วารสารนานาชาติ**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 6 (1) : 98-118.

สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2561). **แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ.2561 – 2565)**. จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.

สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2564). **แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ.2561 – 2565) ฉบับทบทวน พ.ศ.2563.** จังหวัดสุรินทร์ : กลุ่มยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.

องค์การบริหารส่วนตำบลจรัส อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์. (2561). **แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561 – 2565).** จังหวัดสุรินทร์ : สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลจรัส อำเภอบัวเชด.

องค์การบริหารส่วนตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. (2561). **แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561 – 2565).** จังหวัดสุรินทร์ : สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง.

องค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์. (2561). **แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561 – 2565).** จังหวัดสุรินทร์ : สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก.